

Lietuvos istorijos institutas (LLI)

Žmogus ir gyvensena priešistorinių ir ankstyvųjų istorinių laikų Lietuvoje: tęstinumas ir kaita

Programos trukmė: 2022–2026 m.

Lietuvos istorijos instituto mokslinės veiklos kryptis: „Lietuvos archeologija, proistorės tyrimai“

Kultūra, kaip žmogaus veiklos visumos išraiška, niekada nebūna statiška, nors jos bendrų dėmenų, archeologams pažinių bruožų išskyrimas ir sukuria tarsi baigtinį jų rinkinį, kurį sąlyginai įvardijame kaip „archeologinę kultūrą“. Nuolatiniai pokyčiai ir virsmai žmonijos raidoje paliečia įvairiausių prisitaikymo prie aplinkos ir jos keitimo, ūkio modelių, technologijų, elgsenos, dvasinės kultūros ir religijos, demografijos ir kitus aspektus. Keičiasi žmonių gyvensena, materialinės kultūros, atpažįstamos per archeologinius objektus ir artefaktus, bruožai, gyvenamųjų vietų struktūros, ryšių su kaimynais pobūdis, kryptys ir jų svarba, socialinė sandara, regiono *Lingua franca*, papročiai, kiti bruožai, sudarantys individualią žmogaus ir kolektyvinę bendruomenės tapatybę.

Tiriant šiuos pokyčius ir esminius virsmus, viena vertus, yra svarbu atsakyti į klausimus, kas juos paskatino – ar tai buvo vidinės raidos pasekmė, ar inspiracijos atėjo iš svetur; kiek pokyčiai palietė žmonių gyvenseną, gyvenimo kokybę, jų tapatybės raišką ir kurie iš šių fenomenų buvo ypač svarbūs viso iki baltiškojo/baltiškojo arealo ar Rytų Baltijos regiono plotmėje.

Kita vertus, žmonijos praeitis nėra ir nuoseklus, nenutrūkstamas ir nuolatinis virsmas.

Dinamiška yra ir pati kaita. Išvelgti šią dinamiką, identifikuoti tęstinumo ir pokyčių etapus, suvokti juos kontekste ir susieti priežasties/pasekmės ryšiais yra iššūkis materialinės kultūros liekanas tiriančiam archeologui.

Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus ilgalaikė institucinė mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros programa kuriama, koncentruojantis į tris pagrindinius dėmenis ir juos jungiančias grandis, jas suvokiant kaip saistančias ir priežastiniais, ir formuojančiais ryšiais, kurie neretai yra abipusiai.

Pagrindinis programos dėmuo yra **žmogus** (ir atskirų individų sudaroma bendruomenė).

Veikiamas supančios gamtos (ir ją adaptuodamas), socialinės ir kultūrinės aplinkos (prekybos, idėjų mainų, konkurencijos, konfliktų ir kt.) jis formuoja savo unikalią **gyvenseną** – kultūrą (ūkio ir elgsenos modelius, technologijas, socialinę organizaciją, dvasinę kultūrą, tapatybę). Dėl įvairių vidinių ir išorinių priežasčių (vidinės raidos, iššūkių ir pasiekimų, išorės įtakų ar telktis verčiančio spaudimo) gyvensena kinta. Ši **kaita** (virsmas, nuoseklūs pokyčiai ar tęstinumo etapai), įsikūnijusi statiškame materialiam archeologiniame pavelde yra pagrindinė visų programos dalyvių numatomus tyrimus jungianti grandis.

Programos objektas – praeities žmogaus gyvensena kintančioje ir jo keičiamoje aplinkoje, gyvensenos kaita ir pačios kaitos dinamika.

Vykdam programą, bus tiriamas platus temų ratas, susitelkiant į kultūros raidą ir jos dinamiką, pokyčių momentus, jų priežastis ir padarinius. Programos temos chronologiškai apims

laikotarpį nuo akmens amžiaus iki viduramžių – ankstyvųjų naujųjų laikų. Atskiras dėmesys bus skiriamas archyvinei archeologijai ir su vykdomais tyrimais susijusių šaltinių publikavimui.

Programos temos (uždaviniai):

1. Gamtinė aplinka ir jos įtaka gyvensenai.
2. Gyvenamosios erdvės, jų sistemos, formavimosi procesai.
3. Gyvensena ir kasdienybė.
4. Ūkis ir ūkio modeliai, gamtinės aplinkos adaptavimas.
5. Technologijos, amatai, inovacijos.
6. Elgsenos modeliai.
7. Mainai ir prekyba, inovacijų plitimas.
8. Konfliktai ir smurtas.
9. Socialinė organizacija, socialinės transformacijos ir raida.
10. Tapatybė, ideologija, ritualai.

Programos vykdymui reikalingos lėšos metams: **114909 eurai**